

Володимир Островський
Галина Федун

МИСТЕЦТВО

Підручник інтегрованого курсу для 3 класу
закладів загальної середньої освіти

ТЕРНОПІЛЬ
НАВЧАЛЬНА КНИГА — БОГДАН
2020

УДК 7:781(075.2)
О-78

Підручник створено за Типовою освітньою програмою,
розробленою під керівництвом Р. Б. Шияна.

Островський В. М.

О-78 Мистецтво : підручник інтегрованого курсу для 3 кл.
закладів загальної середньої освіти. / В. М. Островський,
Г. П. Федун. — Тернопіль : Навчальна книга – Богдан. —
2020. — 160 с. : іл.

ISBN 978-966-10-6068-4

Підручник за своїм змістом відповідає Державному стан-
дарту початкової освіти та Типовій освітній програмі, яка
розроблена під керівництвом Р. Б. Шияна.

Для учнів 3 класу.

УДК 7:781(075.2)

*Охороняється законом про авторське право.
Жодна частина цього видання не може бути відтворена
в будь-якому вигляді без дозволу видавництва.*

Юні друзі!

Запрошуємо вас у чарівний світ мистецтва! Без нього важко уявити своє життя. Крок за кроком ви будете пізнавати таємниці образотворчого та музичного мистецтва, опановувати нові техніки, вивчати пісні та втілювати свої мрії і настрої у власній творчості. Виконуючи цікаві завдання, слухаючи музику, милуючись картинами художників і художниць, продовжите знайомство із творчістю видатних митців.

Підручник допоможе вам впевнено крокувати мистецькими стежинами і стане вашим вірним другом! Успіхів вам, юні любителі мистецтва!

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

— виконай завдання

— переглянь відео, послухай музику

— розучуємо пісню

— ритмічні вправи

— заспівай

— намалюй

— ВИГОТОВ

Розділ І.

Мова та розвиток мистецтва

Тема 1 Мистецтво в нашому житті

Мистецтво — вид діяльності, що відтворює дійсність у конкретно-художніх образах через почуття і переживання.

Музичне мистецтво за допомогою майстерного викладу музичних звуків утворює мелодико-ритмічну основу музичного твору, що передає почуття та настрої людини, різні події нашого життя, природні явища тощо.

Головним засобом виразності музичної мови є **мелодія**, яка разом з іншими елементами створює образ музичного твору.

Слухаємо та аналізуємо.

Володимир Верменич. «Світанок».

Світла, життєрадісна музика твору символізує пробудження ранкової природи.

Після темненької ночі
ранок вже розплющив очі.
Ясне сонечко його збудило
і всю землю освітило.

В. Островський

Що спільного в музиці та вірші?

Доберіть слова, що характеризують мелодію музичного твору. (*Сумна, весела, світла, похмура, спокійна, енергійна.*)

Які звуки ви почули у творі? (*Короткі, довгі, тихі, гучні.*)

Володимир Верменич (1925–1986)

Український композитор-пісняр. Написав понад 200 пісень, серед них — пісня «Чорнобривці», що стала народною й до сьогодні звучить у серцях мільйонів українців.

Розмір такту 2/4

Розмір вказує на кількість ритмічних долей у кожному такті музичного твору.

Пригадайте, як записують довгі та короткі звуки. Виконайте вправу, називаючи склади ритму.

2/4

Та - та, ті - ті та, ті - ті, ті - ті, ті - ті та.
Ті - ті та. Та, ті - ті, ті - ті, ті - ті та.

Яка дія цього знака Σ (пауза), що стоїть у вправі?

Під час виконання паузи руки розведіть в різні боки.

Розучуємо пісню.

ДОБРИЙ ДЕНЬ, МАТУСЮ УКРАЇНО!

Слова Н. Рубальської

Музика М. Ведмедері

1. Добрий день, матусю Україно!
Сходить сонце радості й добра.
Україно, я — твоя дитина,
крапелька великого Дніпра.

Приспів:

Україно моя,
золоті твої поля,
ніжна пісня солов'я.
Яблуневі сади
і смерекові ліси —
рідна матінка земля.

2. Не дивись, що я така маленька,
час мине — я швидко підросту
і усю любов свого серденька
я тобі в дарунок принесу.

Приспів.

Про що розповіла нам пісенька?

Подивіться навкруги — і ви переконаєтеся, що мистецтво присутнє скрізь у нашому житті. Під час канікул ви бували на екскурсіях, дивилися вистави в театрах, знайомилися із творами митців у музеях. Також читали афіші, оголошення, розглядали ілюстрації у книгах і журналах, слухали музику. Усі твори, які ви почули чи побачили, належать до різних видів мистецтва.

До яких видів мистецтва належать зображені твори?

О. Бурда.
Букет

О. Бурда, Л. Поворозник.
Барельєф

Є. Удін.
Квіти

Поміркуйте і скажіть, з якими матеріалами працює живописець та графік. Із чого може виготовляти свої фігури скульптор? Якими бачать квіти майстри декоративно-ужиткового мистецтва?

Пригадайте цікаві українські звичаї. Що ви знаєте про свято, зображене на малюнку?

Загадка

З квітів його виплітають,
ним голову прикрашають,
щоб дівчиноньку беріг —
український оберіг.

(Віночок)

Цікаво знати! Здавна в Україні дівчата носили віночки із квітів. Традиційно мало бути до 12 різних квіточок: ромашка, волошка, безсмертник, мак, соняшник, дзвіночки, мальва, барвінок, цвіт яблуні та інші.

Дізнайтеся, що символізує кожна квіточка.

Символіка кольору стрічок у вінку

Посередині коричнева стрічка — це символ землі-матінки, нашої годувальниці. По обидва боки від неї — жовті стрічки — це символ сонечка. За ними ідуть із різних сторін світло- і темно-зелена — символ живої природи, краси, юності, спокою у природі. Потім синя і голуба — символи неба і води, людям сили і здоров'я. Далі оранжева — символ хліба, фіолетова — мудрість, малинова — душевність і щирість, рожева — достаток. Білу вплітали лише тоді, коли кінці її були розшиті сріблом і золотом (на лівому — сонце, на правому — місяць).

Намалюйте український віночок із тих квітів, які вам найбільше подобаються, прикрасьте його кольоровими стрічками.

Зберігайте і примножуйте українські звичаї і традиції!

Тема 2

Мистецькі спогади про літо

Розкажіть про літо. Які спогади залишились у вас про літню пору?

Музична розповідь, на відміну від словесної, складається зі звуків, що поєднуються в музичні фрази та речення, утворюючи **мелодію** твору. Проте мелодія, побудована у певному ритмі, не може дати повної характеристики музики. Тому й існують інші елементи музичної мови, які допомагають розкрити зміст.

Лад — зв'язок та узгодженість звуків між собою.

Темп — швидкість руху мелодії.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Антоніо Вівальді. «Літо»** із циклу «Пори року».

Проста, яскрава, емоційна, ритмічна мелодія відразу лягає на слух і ніби випромінює гармонійне світосприйняття.

б) **Віктор Косенко. «Мелодія».**

Такою назвою композитор ніби хотів сказати, що головний художній образ — це мелодія, яка надає всій музиці яскравого колориту й становить її характер.

За допомогою зміни яких елементів музичної мови автор передав зміст музичного твору? (*Мелодії, ладу, темпу, інтонації.*)

Антоніо Вівальді (1676–1741)

Італійський композитор, скрипаль-віртуоз, священник, творець жанру концертів для скрипки з оркестром. У його багатогранній композиторській діяльності основне місце посідає камерна музика.

Віктор Косенко (1896–1938)

Український композитор, піаніст. Написав багато творів для симфонічного оркестру. У його доробку є також інструментальні твори, пісні, романси та музика до театральних вистав.

Пригадайте, як називають лінійки, на яких записують висоту звуків.

Скрипковий ключ (ключ Соль) вказує на те, що на другій лінійці нотного стану записують ноту СОЛЬ.

Виконайте вокально-ритмічну вправу. Які тривалості у ній ви помітили?

Основна мелодія у вправі змінюється чи повторюється?

Виконайте пісню «Добрий день, матусю Україно».

Співайте пісню із почуттям любові до рідного краю. Особливу увагу зверніть на образний зміст, у якому передано характер та настрої завдяки вдалому поєднанню поетичного тексту та мелодії.

Літо — чудова пора року! Канікули, відпочинок на березі моря, походи в гори, поїздка до бабусі, ігри на свіжому повітрі, здійснення мрій... А ще цвітуть квіти, літають барвисті метелики... Художники пишуть картини, передають цю красу фарбами на полотні. Вони змішують кольори на палітрі, утворюючи різні відтінки.

Літо квітами сміється,
пісню радості співає.
Теплим дощиком проллється
і веселкою заграє.

Н. Красоткіна

Розгляньте малюнок. Які почуття він викликає? Які кольори та їхні відтінки передають красу літа?

Якщо бачиш на картині
цвіт вишневого садка,
чи ялинку й білий іній,
або млин біля ставка,
або снігову рівнину,
або поле та шалаш,
то запам'ятай, картина
називається ... (*жєѝѝѝ*).

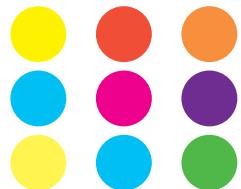
Пейзаж — це зображення краєвидів в образотворчому мистецтві.

Розгляньте колірний круг, поділений на сектори. У кожному секторі переважає той чи інший колір.

Відтінки одного сектора колірного круга називають **спорідненими** кольорами.

У живописі споріднені кольори утворюють колірну єдність — **гармонію**.

Основні кольори: **червоний, жовтий, синій**.

Пригадайте, як утворюються похідні кольори: **зелений, оранжевий, фіолетовий.**

На основі своїх літніх вражень створіть пейзаж «Метелики в лузі» (акварель, воскові олівці). Щоб передати яскравість кольору, легкість простору та ніжність метеликів, використовуйте акварельні фарби.

1. На аркуші розмістіть трафарети метеликів різного розміру, але так, щоб вони красиво й гармонійно заповнили аркуш та не дуже наближалися до його краю. У центрі розташуйте великого метелика, а по краях — менших.
2. Обведіть метеликів спочатку простим олівцем, а потім восковими олівцями світлих кольорів. Проведіть олівцями вертикальні лінії трави.
3. Великим пензлем сміливо розфарбуйте фон навколо метеликів. Використайте різні кольори та їхні відтінки.

Розфарбуйте малим пензлем метеликів яскравими кольорами. Додайте окремі деталі.

1

2

3

**Природа — джерело натхнення для творчості.
Бережіть її!**

Кожен вид мистецтва розмовляє своєю мовою: література — словом, хореографія — мовою рухів, образотворче мистецтво — мовою ліній та кольору, а музика — мистецтвом музичних звуків.

До розмовної мови дуже схожа музична мова. У ній також є посилення та послаблення звуків, наголоси, сильні та слабкі долі, зміна інтонації.

Музика може зачаровувати нас своєю мелодикою та створювати певний настрій.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Віктор Косенко. «Гумореска».**

Музичний твір гумористичного характеру. «Стрибаюча» вгору-вниз мелодія, коротенькі інтонації, що нагадують сміх, гострі звуки акомпанементу, яскраві акценти — це ті засоби виразності, що передають гумористичний характер музики твору.

Як розвивається музика? Чи відчували ви зміну інтонації у творі?

Які елементи музичної мови ви розпізнали у цій музиці? Назвіть їх.

б) **Микола Лисенко. «Експромт».**

У цьому творі композитор хотів підкреслити якийсь веселий момент і швидкоплинний настрій. Мелодійна виразність і легкість руху мелодії надають музиці особливого блиску та краси.

Микола Лисенко (1842–1912)

Український композитор, засновник української класичної музики. У його доробку є інструментальні твори для скрипки та фортепіано, музика до театральних постановок, дитячі музичні твори та пісні.

Пригадайте назви нот, їхнє розміщення на нотному стані та проспівайте мелодію. Що вона нагадує?

Ця ме-ло-ді-я ча-рів-на на-че схо-дин-ка-ми йде.

То у-го-ру пли-не рів-но, то зго-ри у-низ ве-де.

Розучуємо пісню.

ПОСМІШКА

Слова А. Бенцаровської

Музика Р. Рудого

1. У колисці маля посміхнеться,
все на світі тепліше здається.
Посміхнеться дівчині юнак —
і два серця заб'ються у такт.

Приспів:

Посміхайтесь, люди, частіше,
на землі тоді буде тепліше.
Хай турботам немає кінця,
але посмішка всім до лица.

2. Яка гарна усміхнена мама,
як з портрета зійшла до нас прямо.
Посміхнеться щасливо татусь —
і проблеми зникають чомусь.

Приспів.

3. Посміхнеться до діда бабуся,
дід закрутить прокурені вуса.
Навіть старість зникає умить,
коли посмішка в серці горить.

Приспів.

Українці славляться добрим гумором. Художники-графіки створюють дружні шаржі або карикатури, які можуть поліпшити настрій і розсмішити.

Шарж — це добродушно-гумористичне зображення людей.

М. Дмитрух

Зможе все карикатура — показати нечепуру, брехуна і грубіяна, забіяку-хулігана і дівчисько вередливе, неслухняне і крикливе.

Г. Федун

Чому ці портрети викликають усмішку?

Майстра, який створює карикатури, називають **карикатуристом**.

Події, що відбуваються з персонажами розповіді, показано на картинках з коротенькими написами.

Це — **комікси**.

За сюжетом якої казки створено комікс? Пригадайте, хто намагався допомогти зайчику вигнати козу, але не зміг.

Неможливо уявити цирк без клоуна. Він з'являється в перерві між номерами, щоб розвеселити публіку.

Розгляньте, як художник передав гарний настрій за допомогою яскравого одягу клоунів та всієї палітри кольорів на картині.

Що відрізняє клоуна від інших циркових героїв? Навіщо клоуни розмальовують собі обличчя?

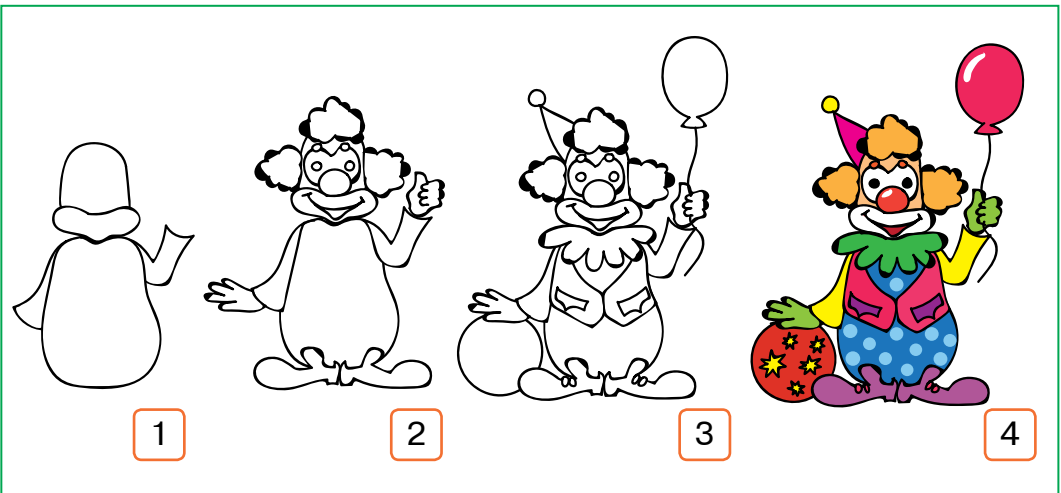
Послухайте п'єсу Д. Кабалевського «Клоуни». Уявіть, що ви в цирку. Які картини постають у вашій уяві, коли ви слухаєте музику?

Усі клоуни різні, але кожен цікавий по-своєму. Спробуйте створити образ клоуна. Пам'ятайте, що ми маємо не іграшку, а портрет людини у гримі.

Ю. Мацик.
Веселий дует

Прочитайте повість В. Нестайка «Повість старого клоуна».

Дізнайтеся, у яких країнах є пам'ятники цирковому жартівнику.

Тема 4

Як зрозуміти мову мистецтва

Щоб зрозуміти мову музичного мистецтва, потрібно сприймати її не як хаотичний, а організований потік музичних звуків, у якому закладено певний зміст та характер музичного твору. Різні звуки за висотою та тривалістю, об'єднані в мелодію, виражають певну думку музичного твору. А мелодія може бути швидкою чи повільною, тихою чи гучною, веселою чи сумною, спокійною чи тривожною.

Прислухаючись до музичних звуків, ви зрозумієте, що і як розповів автор музики у своєму творі.

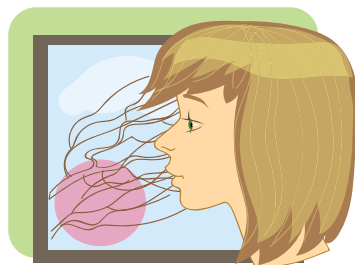
Слухаємо та аналізуємо.

а) **Самуїл Майкапар. «Роздуми».**

Плавне виконання музики твору створює його спокійний та ніжний характер.

Як рухається мелодія у творі? Що, крім мелодії, допомагає зрозуміти задум композитора, зміст та характер твору? (*Слова, темп, ритм, гучність.*)

б) **Петро Чайковський.**

«Неаполітанська пісенька».

Мелодія у творі граційна та наспівна, що робить її дуже виразною. Для створення характеру твору композитор використав традиційні засоби виразності — **темп і мажорний лад.**

Які елементи музичної мови у творі застосував автор музики, щоб передати характер неаполітанської музики?

Це два різні за характером твори. Чим вони відрізняються?

Петро Чайковський (1840–1893)

Російський композитор українського походження. Писав опери, симфонічну музику, балети, інструментальні концертні твори та романси.

Проспівайте мелодію дитячої української народної пісні «Галя по садочку ходила».

Га - ля по са - доч - ку хо - ди - ла, хус - точ - ку бі -

лень - ку згу - би - ла. Хо - дить по са - доч - ку, блу -

ка - є, хус - точ - ку бі - лень - ку шу - ка - є.

Які тривалості нот у ній ви помітили? Чим відрізняється четвертна нота від восьмої?

Пригадайте, як називаються частинки нотного стану, що поділяються тактовими рисочками.

Які елементи музичної мови переважають у пісні?

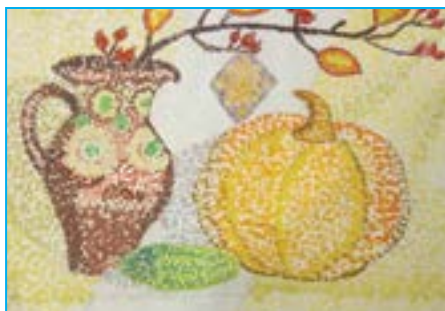
Виконайте пісню «Посмішка».

У пісні дуже чітко та виразно поєднуються поетичний текст та мелодія, що становлять її характер. Як, на вашу думку, потрібно її виконати, щоб створити гарний настрій собі та друзям?

Навколишній світ є джерелом натхнення для художників. Вони працюють, використовуючи різні техніки.

Дитячі роботи

Розгляньте роботи, виконані у стилі пуантилізму. Які кольори — теплі чи холодні — обрали художники?

Пуантилізм — техніка живопису (із французької — «писати крапками»).

У своїх творах художники часто використовують **контрастні** кольори. Зверніть увагу, що у колірному колі контрастні кольори розташовані навпроти. Вони посилюють яскравість і насиченість одне одного.

Пригадайте та розкажіть про колірні контрасти, які ви бачили у природі, предметному середовищі та творах образотворчого мистецтва.

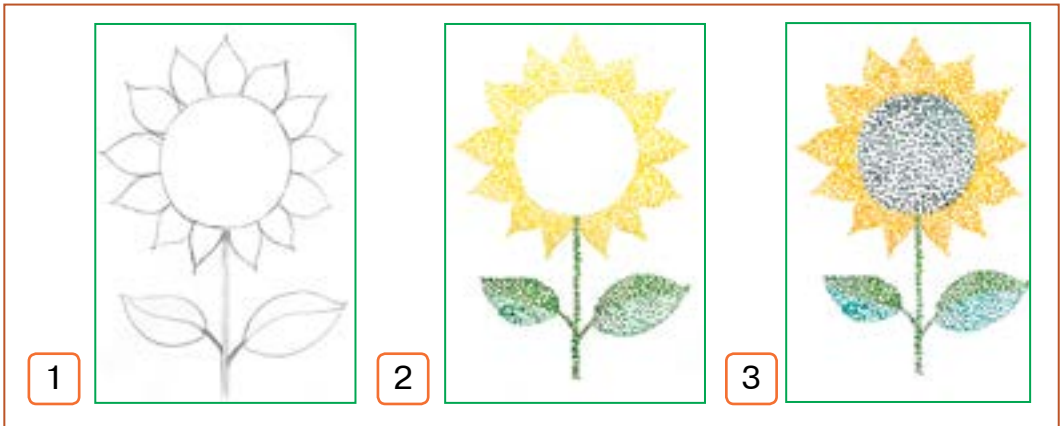
М. Кафтан. Соняхи

Глянув у віконечко — теплий день який!
На городі соняшник — жовті пелюстки.
З неба сипле сонечко пелюстки — дива,
Головою соняшник радісно кива.

Л. Куліш-Зіньків

Намалюйте соняшник, зробіть його кольоровим за допомогою крапок. Пам'ятайте, що потрібно використовувати лише чисті фарби, не змішані на палітрі.

Тема 5

Інтонація в мистецьких творах

Особливо важливу роль у музичній мові відіграє **інтонація** (вимовляти наспівно) — точне відтворення висоти і характеру звуку.

В основі змісту будь-якого музичного твору лежать різні інтонації. Одні виражають настрій, почуття та думки, інші — рух, різноманітні звуки, шуми та явища природи.

Інтонації є **емоційні, мелодичні, динамічні, ритмічні**, які разом з мелодією і є носіями змісту музичного твору.

Слухаємо та аналізуємо.

Франц Шуберт. «Музичний момент».

Це невеличка музична п'єса танцювального характеру. Яскрава мелодія, що швидко запам'ятовується, звучить блискуче у легкому супроводі.

Які інтонації найбільш відчутні у цьому творі? (*Емоційні, динамічні, ритмічні, ладові.*)

Чи залежить музична інтонація від музиканта, який виконує музичний твір?

На якому інструменті виконувалась музика?

Франц Шуберт (1797–1828)

Австрійський композитор, піаніст. Головним засобом виразності у його творах виступає мелодія — гнучка, співуча та емоційна. За коротке життя він створив понад тисячу музичних творів.

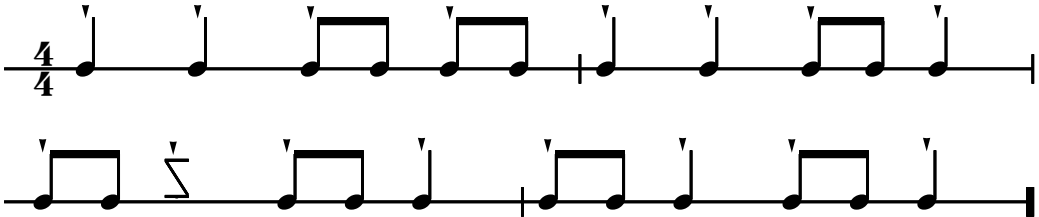

Розмір такту 4/4

Розмір такту 4/4 вказує на кількість ритмічних долей у кожному такті пісні чи інструментального музичного твору.

Виконуючи ритмічну вправу, особливу увагу зверніть на знак, що стоїть на її початку.

Проплескайте склади ритму, а долі у такті простукайте ногою.

Розучуємо пісню.

ЗАСМУТИЛОСЬ КОШЕНЯ

Слова П. Воронька

Музика І. Кириліної

1. Засмутилось кошеня —
треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
що у нього хвіст болить.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Що у нього хвіст болить.

Двічі

2. Довго думав баранець.
І промовив, як мудрець:
— Це хвороба не проста —
треба різати хвоста.
Ой, ой, ой! Ой, ой, ой! Ой, ой, ой!
Треба різати хвоста.

Двічі

3. Кошеня кричить: — Ніколи!
Краще я піду до школи!
Ай, ай, ай! Ай, ай, ай! Ай, ай, ай!
Краще я піду до школи!

Двічі

Цікаву казку можна прочитати у книжці, побачити у вигляді мультфільму. Багато героїв казок «живуть» у ляльковому театрі. Ляльок-персонажів вистави виготовляє художник-лялькар, який робить їх веселими чи сумними, добрими чи злими. А «оживають» вони завдяки актору-ляльководу — розмовляють і співають, веселяться і плачуть, танцюють і граються.

Ляльки-маріонетки у виставі «Івасик і змія»
(Театр актора і ляльки, м. Тернопіль,
художники В. Якубовський, О. Мельничук)

Демонстрування вистав із ляльками найчастіше відбувається за ширмою, що закриває акторів.

Такими ляльками керують за допомогою тоненьких дротиків, ниток, мотузочок, що прикріплені до різних частин тіла.

Пальчикові ляльки

Рукавична лялька

Велике значення у театрі мають декорації та освітлення. Яскравість, колір, напрямок освітлення посилюють враження від подій на сцені.

 Коли ляльководи вдягаються в театральні костюми і наносять грим?

 Визначте настрій кожної ляльки. Які емоції вони передають?

 Виготовте пальчикову ляльку — улюбленого героя. Можете скористатися шаблоном. (Тваринку намалюйте самостійно).

1

2

3

4

 Придумайте казку та розіграйте її із друзями.

Музична фраза, мелодія і навіть великий музичний твір виростають із декількох звуків, які в процесі розвитку мелодії, темпу, ритму та динаміки створюють основний зміст та характер музичного твору.

А характер музичного твору залежить від того, що і як композитор хоче відобразити у ньому.

Проспіваємо фрагмент мелодії пісні та простежимо за розвитком мелодії.

У якому темпі потрібно виконати пісню, щоб передати її характер?

У вік - но по - сту - ка - ла о - сінь зо - ло - та,
хма - ронь - ка - ми вкри - ло - ся не - бо го - лу - бе.

Реприза $\parallel: \parallel$ — знак повторення фрагмента мелодії чи цілої частини твору.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Леся Дичко**. «Осінь» із циклу «Пори року».

Назва твору налаштовує на сприйняття музики задушевного, журливого характеру, в якому розкривається стан осінньої пори року.

Який характер цього твору?

Які інтонації ви відчули у музичному творі?

Хто виконує цей твір?

б) Віктор Косенко. «Дощик».

На відміну від попереднього твору, п'єса має яскравий зображальний характер. Перша та третя частини — це образ літнього дзвінкого дощику. В середній частині твору виникає образ дитини. На неї дощик навіває сум, бо через нього вона не може вийти на вулицю погуляти.

Мова музики у творі ллється, мов осінній дощик. А які інтонації переважають у ньому? Чи є інтонаційна різниця між цими музичними творами? Чи відповідає характер музики назві твору? Що найбільше різнить ці два твори? (*Темп, ритм, тембр, мелодія, динаміка.*)

Тембр — забарвлення звуку, притаманне голосу або музичному інструменту.

Леся Дичко (1939)

Українська композиторка. Пише інструментальну музику, оркестрові та концертні твори, балети, опери, симфонії та пісні для дітей.

Виконайте пісню «Засмутилось кошеня».

Щоб пісня прозвучала виразно та наспівно, її потрібно виконувати м'яким, округлим звуком і без напруження.

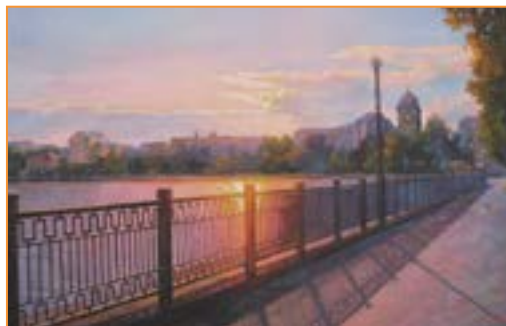

Кожна пора року по-своєму неповторна й різнобарвна. Приємні спогади про красу природи митці зберігають на світлинах та своїх картинах. Живописці використовують акварельні, гуашеві, акрилові або олійні фарби.

Колір — основний засіб виразності в живописі. За допомогою кольору живописець створює на полотні художній образ, доносить до глядача свій творчий задум.

В. Шумило. Зима

В. Шумило. Набережна ставу

Порівняйте живописні полотна Володимира Шумила. Визначте їхній колорит. Він теплий чи холодний? Як колорит допомагає передати настрій картини?

Колорит — гармонійне поєднання кольорів у композиції.

Під час прогулянок придивляйтеся до кольорів листя на деревах, трави, неба. Чи однакові вони вдень і ввечері, похмурого та сонячного дня, влітку і восени?

Поетичні образи природи відтворено і в музиці. П. Чайковський створив галерею образів природи, об'єднавши їх у циклі під назвою «Пори року».

Послухайте **фрагмент п'єси П. Чайковського «Осіння пісня»** з циклу «Пори року».

Дуже цікаву фактуру дає зім'ятий акварельний папір. Ось які чудові роботи можна намалювати на ньому.

Дитячі роботи

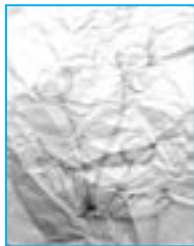
Розгляньте послідовність малювання на зім'ятому папері. Намалюйте улюблену пору року на ньому.

1

3

4

2

5

Ця техніка цікава тим, що в місцях згинів паперу фарба під час зафарбовування робиться інтенсивнішою, темнішою. Це називається **ефектом мозаїки**.

Мелодію не можна створити з довільного набору звуків, бо це інтонаційно осмислена побудова. Тому, на відміну від мовної, музичну інтонацію записують точно за висотою та тривалостями.

Вона може мати різний характер та створювати певний настрій.

Від музичної інтонації залежить і яскравість мелодії музичного твору, характер та настрої.

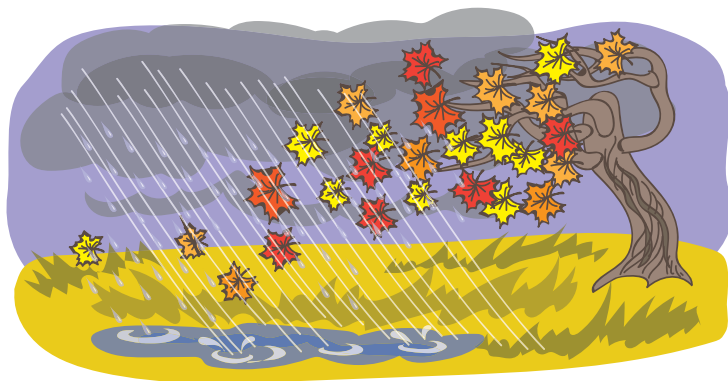

Слухаємо та аналізуємо.

Іван Пустовий. «Осінній етюд». Інструментальний твір у супроводі оркестру.

Це п'єса-настрій. Музика звучить дуже спокійно. Виразність мелодії у творі нагадує неквапливу, змістовну та розспівну людську розповідь про осінню пору.

Етюд у музиці — це високохудожня концертна п'єса або вправа для розвитку виконавської майстерності. Як і будь-яка інша п'єса, етюд має певний характер, темп та засоби музичної виразності.

Який настрій створила музика?

Цей твір інструментальний чи вокальний?

До якої мелодії підійшли б такі слова?

Хмарка в небі проплива,
сонечка немає.
Осінь вже до нас прийшла,
дощик крапає.

Розучуємо пісню.

КАП-КАП-КАП

Слова та музика Н. Май

1. Хмарка біла-біла в небі голубім
раптом потемніла і почувся грім.
Дощик не барився, він співав пісні,
у вікно настукував мені.

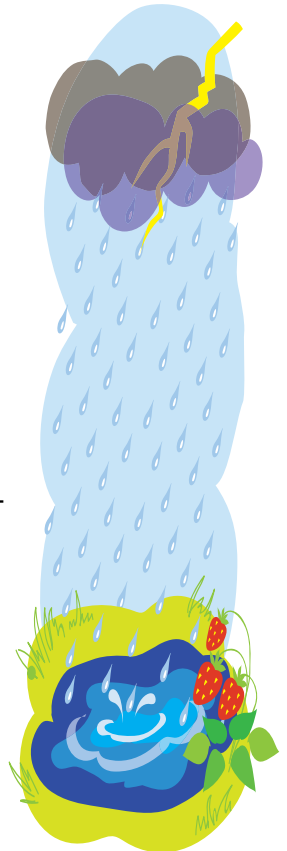
Приспів:

Дощик крапає зі стріхи — кап, кап, кап.
Я ступаю тихо-тихо — кап, кап, кап.
Сумно йти мені по суші — кап, кап, кап.
Я гуляю по калюжах — кап, кап, кап.

2. Крапельки сріблясті — дощику, привіт! —
умивають рясно цілий білий світ.
Всім навколо сумно. Я одна сміюсь —
я дощу ні краплі не боюсь.

Приспів. (Тричі.)

Дощик крапає зі стріхи.....
Кап, кап, кап... Кап, кап, кап...
Кап, кап, кап... Кап, кап, кап!

Осінь часто звать чудовою, замріяною, золотою, загадковою. Може, саме через це її не оминали й не оминають своєю увагою поети, художники й композитори.

Восени природа
манить всіх красою.
Недаремно осінь
зветься золотою.
Г. Федун

Й. Бокшай.
Осінь у Карпатах

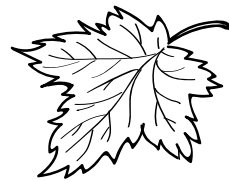

Які барви використали художники, щоб зобразити осінні краєвиди? Як осіння погода може впливати на твій настрій у дощову та сонячну погоду?

Художники намагаються розгадати таємниці природи і малюють силуетні малюнки. У силуетах квітів, листочків форма передається спрощено, узагальнено.

Знайдіть силуети листочків, що відповідають зображенням на фотографіях.

Осінь — це прекрасний час, коли дерева ваблять око усіма кольорами — від зелених до багряних. Різноманітні форми листочків із дерев — чудовий матеріал для створення осінніх поробок.

Розмалюйте листочок візерунками за допомогою фарб, коректора, фломастерів... Це можуть бути квіточки,

сердечка, крапочки, спіральки, павичеві оченята, смужка або клітинка.

Листя спочатку розмальовуємо, тоді після висихання фарб кладемо в стару книжку (газету) для висушування.

У вільний час виготовте аплікацію з осінніх листочків.

Тема 8

Мистецтво звуків і кольорів

Музична мова — це мова звуків, за допомогою якої людина виражає свої думки, оспівує красу природи, передає любов до рідного краю, Батьківщини.

Музика, як і інші види мистецтва, може прикрашати життя кожного з нас і збагатити наш духовний світ.

Є багато спільного між музичним та образотворчим мистецтвом, хоч їхні художні мови дуже різняться. Музика належить до мистецтва, що сприймається слухом, а живопис, графіка чи скульптура — це просторові види мистецтва, які сприймаються зором.

Слухаємо, дивимось та аналізуємо.

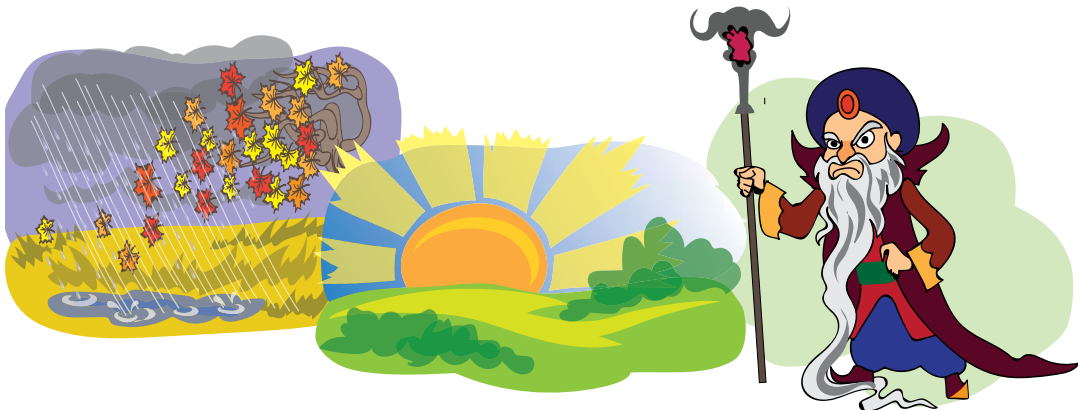
- а) Віктор Косенко. «Гумореска» (фрагмент);
- б) Леся Дичко. «Осінь» (фрагмент);
- в) Микола Лисенко. «Експромт» (фрагмент);
- г) перегляд відеофільму «Осінь у лісі» (музика Л. Хіс-матуліної).

Усі ці музичні твори створені композиторами у різні часи, та всі вони намагалися передати звуками музики свій настрій та почуття.

Який із цих музичних творів справив на вас найбільше враження?

Як називаються твори, до яких створено ці ілюстрації?

Що у пісні є головним — мелодія чи темп?

На якому із цих музичних інструментів вам хотілося б навчитися грати?

Що означає слово «ритм»?

Як називається знак, що стоїть на початку нотного стану? (*Розмір, пауза, скрипковий ключ.*)

Чим відрізняється темп від тембру?

Яка з цих вокальних вправ написана у тридольному розмірі?

Яку мелодію ви придумали б до цих слів?

А може, одна із мелодій вправи підійшла б до цього тексту?

Небо дощиком сипнуло.

Ой, яка сумна пора!

Про веселу гру забула

і принішкла дівтора.

Виконайте пісні «Кап, кап, кап» та «Посмішка».

Чим, крім слів, вони відрізняються?

Як краще виконувати ці пісні — з музичним супроводом чи без нього?

Чи помічали ви, скільки у природи кольорів? І в кожній порі року свої. Взимку земля вкривається білосніжним килимом, навесні з'являються перші зелені листочки, влітку радує око різнобарв'я квітів. Осінь має надзвичайно мінливий характер: то вона танцює із золотими листочками, то сумує, тихо плаче дощами.

Розгляньте картини. Які кольори та відтінки переважають на кожному пейзажі? Порівняйте колорит. Які виразні засоби використали художники, щоб передати тривожний стан природи перед грозою та під час дощу?

Ю. Прядко.
Перед грозою

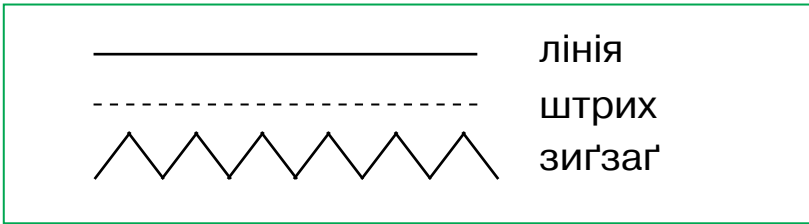
Ф. Матейчук.
Дощ у чужому місті

Щоб намалювати дощ, художники-графіки застосовують штрихи. Так передають рух.

Штрих — лінія, що виконується одним коротким рухом руки. Він може бути товстим і тонким, коротким і довгим, суцільним і перериватися, і, навпаки, наноситися близько один біля одного, створюючи враження єдиної плями.

Характер лінії залежить від сили натискання на олівець, перо, ручку.

Графічна палітра (лінія, штрих, пляма, зиг'заг, розчерк, крапка).

Слухаємо шум дощу.

Намалюйте композицію «Дощ над дахами». Визначіть, де буде лінія горизонту. Як потрібно малювати дощ — прямими чи косими штрихами? Якими ви зобразите хмаринки — усміхненими чи злими?

Поміркуйте, як осіння погода впливає на настрій у дощову та сонячну погоду.

Музичне мистецтво розкривається перед слухачем у звуковому потоці. Тому не існує музики без розвитку, навіть тоді, коли вона зображає спокій і нерухомість. В основі розвитку музики лежать тематичні та інтонаційні зміни, які забезпечуються різними засобами музичної виразності, зокрема мелодичними інтонаціями, динамічними відтінками, зміною темпу, мажорним або мінорним ладом.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Міхал-Клеофас Огінський. «Полонез».**

Цей твір цікавий своєю задушевністю та елегантністю. Дуже виразна мелодія супроводжується спокійним розміреним акомпанементом, що і підкреслює плавність рухів танцю. Середня частина полонезу вносить у музику пожвавлення і звучить широко, з розмахом.

б) **Жорж Бізе. «Марш тореадора».**

Чіткий ритм та стрімка мелодія характеризують темперамент і мужність тореадора.

Тореадор — це людина, яка виступає на арені перед публікою у бою з биком.

Що найкраще виражає характер музики кожного з цих творів?

Полонез — танець, що виник у Польщі. Його ще називають танцем-ходом, бо він має танцювальний характер, а відтворює урочисту ходу.

Міхал-Клеофас Огінський (1765–1833)

Польський композитор і державний діяч. Писав марші, бойові пісні, фортепіанні п'єси, вальси, полонези.

Жорж Бізе (1838–1875)

Французький композитор, диригент і піаніст. Його музика вирізняється темпераментом, мелодичною виразністю та оркестровим колоритом. Писав симфонічну музику, фортепіанні твори, пісні та романси.

Розмір такту 3/4

Під час виконання ритмічної вправи першу долю простукайте ногою.

Розучуємо пісню.

НАША МОВА

Слова В. Кленца   Музика М. Ведмедері

1. Тепла, як сонячна днина,
добра, неначе весна,
мова віків України, | Двічі
казка її чарівна.
2. Мова — усміхнена квітка,
радість весела, дзвінка.
Гарна, як небо улітку, | Двічі
Ніжна, як пісня струмка.
3. Мова — джерельна криниця,
райдужно-сонячний цвіт.
Це українська зірниця, | Двічі
що зачаровує світ.

Мова мистецтва, мов живий організм, постійно розвивається та змінюється. Починаючи з наскельних малюнків давніх часів і до наших днів, живописці шукають нові форми й методи зображення дійсності у своїх творах. Спочатку **художники-анімалісти** зображували тварин на стінах печер з пам'яті, а потім — із природи. Уявіть, як непосидючі пташки стрімголов здіймаються в небо або стрибають із гілки на гілку. Кожна пташка красива по-своєму, приваблює різнобарвним оперенням, «пташиною» мовою.

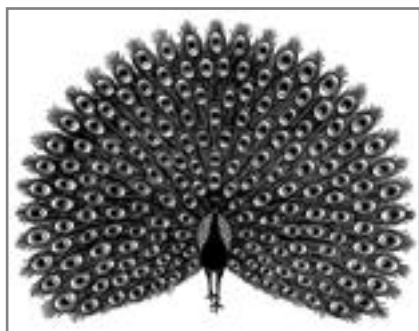
М. Кафтан. Гуси

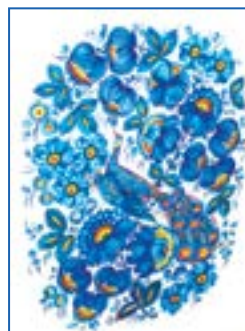
О. Шупляк. Лелеки

Розгляньте зображення птахів. Які виражальні засоби використано на цих малюнках?

Я. Гніздовський. Павич

В. Панко. Петриківський розпис

Розпізнайте птахів за їхніми дзьобами. У чому особливості кожного з них?

Художники-дизайнери часто використовують силуети тварин для створення символів, знаків, піктограм.

Восени більшість наших птахів стає мандрівниками. Вони летять у теплі краї. Проте зимуючі й домашні декоративні пташки радують нас цілий рік.

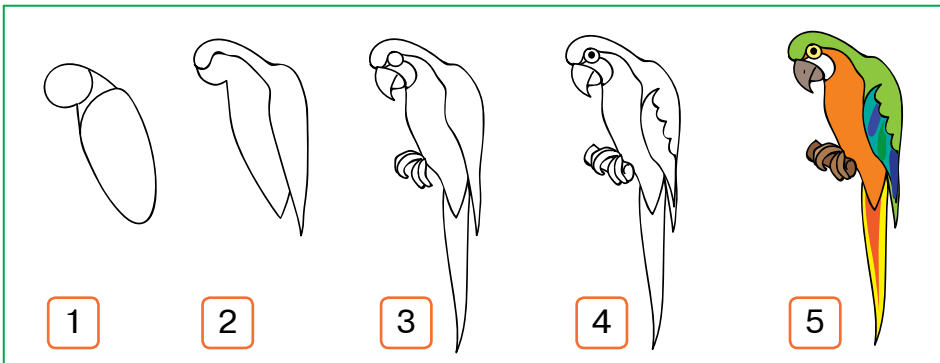
Загадка

Як веселка кольорова,
має здібності до мови.
Слово пташці цій скажіть —
іповторить його вмить.

(Папуга)

Намалюйте веселого папугу. Колір доберіть самостійно.

Піклуйтеся про пернатих друзів — і вони стануть вашими приятелями, радуватимуть своїми піснями.

Музичний твір не був би цікавим, якби не мав певного розвитку. Музика у ньому розгортається поступово, як у поезії чи літературному творі.

Найбільш відчутно розвиток музики у творі тоді, коли відбуваються зміни у мелодії, а мелодичні зміни можуть бути ще й під час виконання твору.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Вольфганг Амадей Моцарт. «Рондо в турецькому стилі».**

У цьому музичному творі головна тема чергується з новими контрастними мелодичними епізодами, що і створює розвиток музики.

Скільки разів повторилася основна мелодія?

б) **Богдана Фільц. «Весняне рондо».**

«Рондо» в перекладі з італійської мови означає «коло».

Головна тема в рондо чергується з контрастними епізодами та повторюється не менше трьох разів, а між цими повтореннями звучать нові контрастні мелодії, що відрізняються одна від одної.

Як розвивається мелодія у творі? Чи є тут інтонаційний розвиток за допомогою темпу, тембру, динаміки чи мелодії?

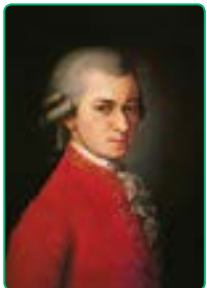
У чому подібність цих музичних творів?

У якому з них краще відчутно мелодичний розвиток?

Богдана Фільц (1932)

Українська композиторка. Створила багато різноманітних творів для фортепіано, бандури, вокально-хорових творів, особливо для дитячого віку.

Вольфганг Амадей Моцарт (1746–1791)

Австрійський композитор, піаніст, скрипаль, геній світового музичного мистецтва. Його музика витончена, лірична. Створив опери, симфонії, твори для різних інструментів.

У музичних творах мелодично-ритмічний рисунок створюють різними за висотою та тривалістю звуками.

Назвіть всі ноти за висотою та проспівайте фрагмент пісні «Два півники».

Два пів-ни-ки, два пів-ни-ки го-рох мо-ло-ти-ли,
дві ку-роч-ки - чу-ба-роч-ки до мли-на но-си-ли.

Які мелодичні зміни ви помітили у другому реченні?

Виконайте пісню «Наша мова».

Які засоби виразності потрібно застосувати, щоб пісня прозвучала чітко та злагоджено?

Як ви розумієте вислів «розвиток музики як процес відображення почуттів»?

Із давніх часів українські майстри-гончарі виготовляли з глини посуд: глечики, миски, горщики, куманці. Спершу ліпили їх ручним способом, прикрашали, продряпували візерунки по сирій поверхні, а потім випалювали у спеціальній печі — горні. Пізніше було винайдено **гончарний круг**. Це дало змогу виготовляти вироби досконалішої форми. Так виникло **гончарне ремесло**, яким здавна славиться Україна.

Куманець

Тарілка

Глечик

Макітра

Роздивіться форми гончарного посуду, особливості візерунків, які його прикрашають. Визначте кольори, які переважають у виробах. Поцікавтеся, які вироби декоративно-ужиткового мистецтва є у вас вдома.

Сучасні майстри та майстрині оздоблюють гончарний посуд новими орнаментами, розписом у кольорі та накладним декором, добираючи візерунок або композицію відповідно до форми виробу, щоб підкреслити його силует. Такий посуд виглядає красиво, естетично привабливо.

Чи правильне твердження, що чим більше прикрас на предметі, тим він красивіший?

У с. Самчики Хмельницької області народні умільці відроджують і поширюють мальовничий розпис, ство-

рений на основі традиційного народного декоративно-ужиткового мистецтва. Розпис вражає красою, повертає до традицій наших предків.

Цікаво знати! Декоративне — означає «прикрашати», а слово «ужиткове» свідчить про те, що речі мають практичний вжиток, застосування.

Розгляньте тарілки, розфарбовані самчиківським розписом. Які емоції вони у вас викликають?

В. Раковський

Розфарбуйте тарілку самчиківським розписом, використовуючи приклади побудови композиційних елементів.

Бульбахи

Горішки

Квіти

Ягоди

1

2

3

Дізнайтеся більше про самчиківський розпис, побувавши на екскурсії у с. Самчики.

На характер музичного твору дуже має великий вплив зміна гучності — **динаміка**. Вона може змінюватись як поступово, так і раптово. Такий розвиток музики називають **динамічним**.

Зміна темпу (прискорення або сповільнення) також має великий вплив на розвиток та характер музичного твору.

Слухаємо та аналізуємо.

Йоганнес Брамс. «Угорський танець. № 5».

Зверніть увагу на виразність мелодії, пройнятої інтонаціями угорської народної музики. Гостроти твору надає пунктирний ритм і розвиток музики.

Який розвиток переважає у творі — динамічний чи темповий?

Чи змінювалася динаміка протягом виконання твору?

Чи залежить розвиток музики від виконавця?

Чи відтворює ця картина угорський характер танцю?

Йоганнес Брамс (1833–1897)

Німецький композитор, піаніст і хоровий диригент. Характерні риси його творчості — звертання до народного фольклору і танцювальної музики.

Тема

11

Динамічний розвиток у мистецтві

Під водою, на землі, у повітрі — всюди існує рух. Вітер гойдає дерева, до берега котяться хвилі, летить птах, танцює балерина... Художники створюють динамічні композиції, використовуючи ритмічні повторення та зображаючи природні явища й об'єкти в русі.

М. Кафтан. Море

Розгляньте картину-триптих Миколи Кафтана. За допомогою яких виражальних засобів художник передав ритм і рух?

Триптих — картина з трьох частин, об'єднаних однією темою.

М. Кафтан. Лелека

І. Тихий. Лелеки

Силует — однобарвне контурне зображення предмета, намальоване на однотонному фоні.

Світлий силует краще виглядає на темному тлі, а темний — на світлому. Ви вже знаєте, що таке протиставлення називають **контрастом**.

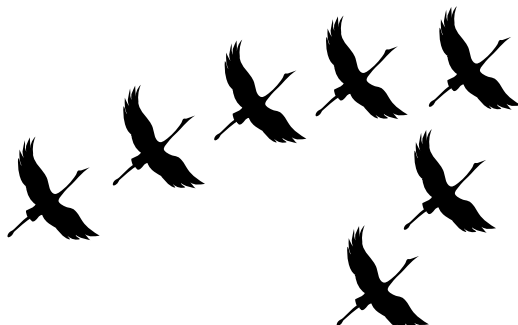
Порівняйте живописні та силуетні зображення птахів.

Створення силуетної композиції.

Варіант 1. Силуетна композиція «У вирій» (гуаш).

Поміркуйте, які силуети ви б використали у своїй роботі, щоб вийшла тематична композиція.

Варіант 2. Силуетна композиція «Готуємося до зими» (клей, крупи, насіння).

У вільну хвилину придивляйтеся до силуетів та контурів хмарин. На кого вони подібні?

В основі розвитку музики лежать не тільки мелодичні, темпові, ритмічні та динамічні зміни, а й зміни ладу (мажор, мінор).

Ми знаємо, що основою музики є музичні звуки, проте будь-яке їхнє розміщення ще не є музикою, а лише ті звуки, які поєднані у певному порядку (ладять між собою). Ця основа у музиці зветься **ладом**.

Найбільш вживаними є **мажорний** та **мінорний** лади. Змінюючи лади, можна створити різноманітний характер та передати певний настрій музичного твору.

Слухаємо та аналізуємо.

а) **Франц Шуберт. «Вальс сі-мінор».**

Твір зацікавлює слухача своєю мелодійністю, а мінорний лад та неквапливий рух надають музиці відтінку сумовитої задумливості.

Закінчення твору звучить світло, у мажорному ладі, як згадка про щось хороше і приємне.

Як розвивається музика у творі?

Чи відчули ви зміну ладу в музиці?

Чи став іншим зі зміною ладу характер музики?

б) Франц Шуберт. «Алегрето».

Музичний твір, контрастний до звуків танцю.

У якому темпі прозвучав музичний твір?

Алегрето — музичний термін, що вказує на помірно швидкий темп музичного твору.

Що допомагає відчутти ладовий розвиток у творі?
(Зміна темпу, зміна ритму, зміна ладу.)

Лад — зв'язок та злагодженість звуків між собою.

Мажорний лад — просвітлений, яскравий.

Мінорний лад — м'який, журливий.

Виконаймо два фрагменти пісень, аби краще відчутти різницю між ладами.

О - сінь. До - щик сі - єть - ся, клен весь по - жов - тів,

а шпа - чок на гі - лоч - ці пі - сень - ку за - вів.

Вже зи - ма - зи - монь - ка, па - да - ють сні - жин - ки,

і бли - шять на со - неч - кв на - че на - мис - тин - ки.

Виконайте пісню «Осінь».

Який настрої створила пісня?

Який лад у ній відчувається? (Мажорний, мінорний.)

Осінь багата на смачні овочі та фрукти. Вона щедро розмальовує свої дари різними кольорами. Митці допомагають глядачам побачити їхню красу, дарують нам радісний настрій.

Розгляньте картину. Який її формат? Пригадайте, до якого жанру образотворчого мистецтва належить ця робота. Назвіть предмети переднього й дальнього планів.

Л. Поворозник.
Натюрморт

У натюрморті, крім овочів, фруктів чи квітів, можна зобразити й різні предмети домашнього вжитку (чашки, тарілки тощо).

Натюрморт (із французької — «нежива натура», тобто нерухома) — зображення нерухомих предметів: квітів, овочів, фруктів, меблів тощо.

Розгляньте дитячу пластилінову роботу. До якого виду скульптури — круглої чи рельєфної — належать виліплені овочі та фрукти?

Дитяча робота

Пригадайте! **Круглу** скульптуру можна роздивитися з усіх боків, а **рельєф** — це напівоб'ємні зображення на площині.

Рельєфи бувають **заглиблені** й **опуклі**, тобто такі, що виступають над поверхнею.

Уявіть себе скульпторами.

Варіант 1. Створіть рельєфні скульптури «Веселі жителі саду та городу» (пластилін).

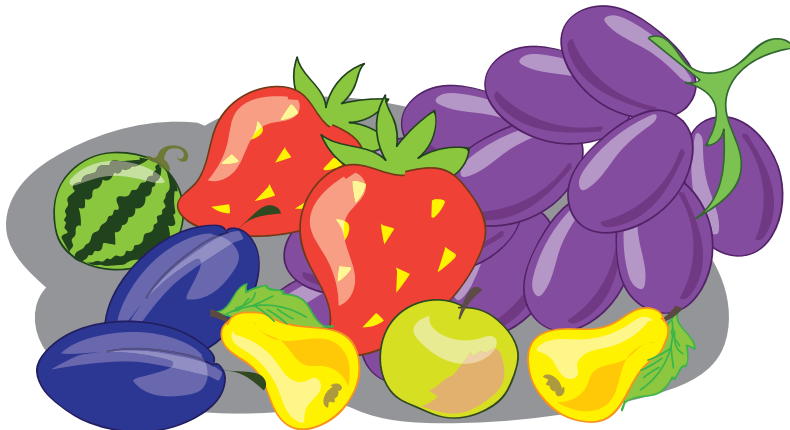
Варіант 2. Об'єднайтеся у групи. Створіть рельєфну композицію «Виноград» (із пластилінових кульок).

Варіант 3. Створіть сюжетну композицію «Ходить гарбуз по городу» (колективна робота).

Уважно розгляньте зображення. Що неправильно намалював художник? Поясніть.

Прослуховуючи музичні твори композиторів різних країн, ми не лише ознайомились із їхнім змістом та характером, а й мали можливість спостерігати за мелодичним, інтонаційним, динамічним, темповим і ладовим розвитком.

Слухаємо та аналізуємо.

Семен Гулак-Артемівський. Дует Одарки та Карася з опери «Запорожець за Дунаєм».

Це лірико-комічна опера. Її характерні риси — розмовні вокальні діалоги. Музичний діалог відбувається між розгніваною дружиною та її чоловіком — козаком Іваном. Гнівні інтонації Одарки та неквапливі простодушні інтонації козака Карася, який намагається виправдатись перед дружиною, — це приклад сюжетного розвитку, що йде від словесного тексту, має комедійний характер.

Події відбуваються на турецькій території, за Дніпром, де після зруйнування російським царським урядом Запорозької Січі опинилась частина запорозьких козаків.

Львівська національна опера. «Запорожець за Дунаєм»

Виконайте вокальну вправу. У ній переважає сюжетний чи мелодичний розвиток?

Діти:

Пет - ри - ку, Пет - ри - ку, що не - сеш у гле - чи - ку?

Петрик:

Не - су я сме - тан - ку для сест - ри Ок - сан - ки.

Розучуємо пісню за нотним текстом.

ПАВОЧКА ХОДИТЬ

Щедрівка

Наспівно

1. Па - воч - ка хо - дить, пі - р'яч - ко ро - нить.

Щед - рий ве - чір доб - рим лю - дям.

1. Павочка ходить, пір'ячко ронить.

Приспів:

Щедрий вечір добрим людям.

2. За нею ходить красна дівонька.

Приспів.

3. Пір'я збирає, в рукав ховає.

Приспів.

4. З рукава бере, на лавку кладе.

Приспів.

5. Із лавки бере, віночок плете.

Приспів.

Цікавий і неповторний світ навколо нас. Люди спостерігають за красою природних форм та різноманіт-
тям кольорів. Свої враження та емоції передають на
малюнках, у розповідях, піснях, танцях.

М. Кафтан.

Біля мами найсмачніше

М. Кафтан.

Пухнасте щастя

Які емоції передав художник на своїх картинах? Котру із
них можна назвати сюжетною? Складіть невеличку роз-
повідь за її змістом.

Сюжетними називаються ті зображення, за якими
можна скласти невелику розповідь.

Об'єкти природного і предметного світу — це **пред-
метні зображення**. Наприклад: тварина, рослина, по-
суд, іграшка.

Які елементи картини можна
використати для створення
предметних зображень?

Р. Дункан.

Зимові заботи

Нарешті прийшла зима, яку всі діти чекали з нетерпінням. Незабаром настануть чудові зимові свята: новорічні, різдвяні. На Новий рік будуть ходити від хати до хати щедрувальники, бажаючи господарям здоров'я та щедрого врожаю. А на Різдво лунатимуть колядки.

О. Бурда. Павич

Які кольори — хроматичні чи ахроматичні — використала художниця, зображуючи павича?

Намалюйте предметне зображення головної героїні щедрівки «Павочка ходить». Використайте хроматичні

кольори.

1

2

3

Цікаво знати! Насправді барвисте павичеве віяло, яке ми приймаємо за хвіст, — це пір'я, що росте на спині птаха і прикриває його справжній коротенький та непримітний хвостик.

Тема 14

Зимові фантазії

Земля укрилась білим пухом,
чарує ліс в зимовому вбранні.
Кружляє віхола над лугом,
на ковзанці — веселі школярі.

В. Островський

Коли земля вкривається пухнастим білим покривалом, на вікнах будинків з'являються дивовижні візерунки і все навколо виблискує сріблом, так і хочеться вигукнути: «Здрастуй, зимонько!»

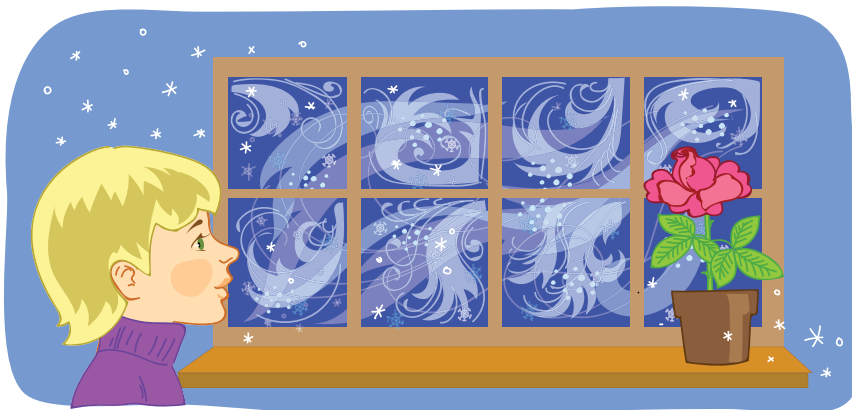
Зима дивує нас не тільки заметілями та тріскучими морозами, а й цікавими розповідями.

Слухаємо та аналізуємо.

Жанна Колодуб. «Снігова королева». Фрагменти з фортепіанного альбому за казкою Г.Х. Андерсена.

Це твір-портрет Снігової Королеви, яка мовби великим птахом проноситься повз вікна Кая, що спостерігає снігову заметіль. Музика змальовує картини казки «Снігова Королева». З одного звуку з'являється два, три, чотири, а далі звук посилюється, гучнішає... І починається сніговий вихор, танець — політ Снігової Королеви. Після дзвонів звучить вальс, дуже гарний, але щось холодне і жорстоке вчувається у ньому.

Які елементи музичної мови задіяла авторка музики в цьому творі?

Жанна Колодуб (1930)

Українська композиторка, піаністка. Створила балети для дітей — «Снігова Королева», «Пригоди Веснянки». У її доробку є інструментальні твори та твори для симфонічного оркестру. Пише музику до кінофільмів, театральних вистав і пісень.

Виконуємо вокальну вправу. Який розвиток у ній переважає?

Дівчатка:

То не бі - лі ме - те - ли - ки на - ле - ті - ли,
то сні-жин-ки, мов пу-шин-ки, зем-лю вкри - ли.

Хлопчики:

Ой, ля! Мов пу - шин - ки, зем - лю вкри - ли.

Поясніть відмінність термінів «темп» і «тембр».

Стиха спів ведіть, як у розмові —
це теж наука немала.

Щоб пісні стелились, як шовкові,
і струмочками мелодія плила.

Виконайте пісню «Павочка ходить».

Пісню можна виконувати у хороводному танку, наспівно та плавно. Слово «щедрівка» походить від Щедрого вечора. Так називали вечір під Новий рік.

Пригадайте колядки «Добрий вечір тобі, пане господарю» та «Нова радість стала». Проспівайте їх.

Чарівниця-зима все навколо покриває білим полотном. Стоять заповишені дерева, будинки і теж чекають свого художника.

Д. Гібсон. Лісова хатинка

Розгляньте, як зимову казку художниця зобразила за допомогою фарб. Чи вдалося їй передати чарівність зимового свята? Які кольори та їхні відтінки переважають?

Музиканти відтворюють характери героїв завдяки різним тембрам. А художники та художниці надають виразності казковому дійству за допомогою цікавих форм і кольорів — теплих чи холодних, світлих чи темних.

Незабаром Святий Миколай завітає з подарунками. Ви також можете потішити своїх рідних і друзів «миколайчиком», смачним медовим або імбирним печивом.

Чи нагадують вам візерунки на ласощах морозяні малюнки на вікнах?

Тільки вдарять морози, віконні шибки вашого будинку вмиють перетворюються на кришталеві розписи невідомого художника. Мороз «прикрашає» їх дивовижними візерунками.

Що вам нагадують візерунки мороза-майстра?

Уявіть себе художником-графіком.

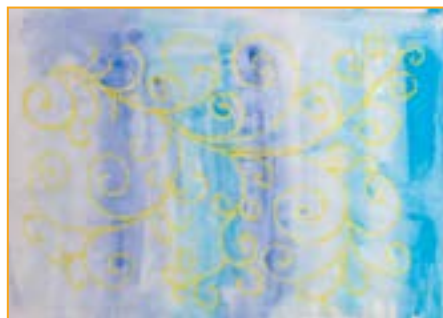
Розфарбуйте своє віконечко зимовим візерунком.

Варіант 1 (кольорові олівці або фломастери)

Варіант 2 (білий восковий олівець та акварельні фарби)

ЗМІСТ

Розділ І.

Мова та розвиток мистецтва

**Музичне
мистецтво**

**Образотворче
мистецтво**

4	→ Тема 1. Мистецтво в нашому житті	←	6
8	→ Тема 2. Мистецькі спогади про літо	←	10
12	→ Тема 3. Гумор у мистецтві	←	14
16	→ Тема 4. Як зрозуміти мову мистецтва	←	18
20	→ Тема 5. Інтонація в мистецьких творах	←	22
24	→ Тема 6. Пори року в мистецтві	←	26
28	→ Тема 7. Осінній настрій у мистецьких творах	←	30
32	→ Тема 8. Мистецтво звуків і кольорів	←	34
36	→ Тема 9. Як розвивається мова мистецтва	←	38
40	→ Тема 10. Інтонаційно-мелодичний розвиток мистецтва	←	42
44	→ Тема 11. Динамічний розвиток у мистецтві	←	46
48	→ Тема 12. У мистецтві завжди лад	←	50
52	→ Тема 13. Сюжетний розвиток у мистецтві	←	54
56	→ Тема 14. Зимові фантазії	←	58
60	→ Тема 15. Зимові ігри та розваги	←	62
64	→ Тема 16. Мова та розвиток у мистецтві <i>Підсумковий урок за темою</i>	←	66

Розділ II. Види та жанри мистецтва

Музичне мистецтво

Образотворче мистецтво

68	→ Тема 17. Зима у творчості митців	←	70
72	→ Тема 18. Мистецтво танцю	←	74
76	→ Тема 19. Крокуємо під звуки козацького маршу	←	78
80	→ Тема 20. До вершин майстерності	←	82
84	→ Тема 21. З музикою в серці	←	86
88	→ Тема 22. Зустрічаємо весну	←	90
92	→ Тема 23. У чарівному світі балету	←	94
96	→ Тема 24. Як створюється балетна вистава	←	98
100	→ Тема 25. Свято на балетній сцені	←	102
104	→ Тема 26. Різновиди мистецьких жанрів <i>Підсумковий урок за темою</i>	←	106
108	→ Тема 27. Птахи — провісники весни	←	110
112	→ Тема 28. Музичний дивосвіт	←	114
116	→ Тема 29. Дзвонять дзвони великодні	←	118
120	→ Тема 30. Мистецька феєрія	←	122
124	→ Тема 31. Безмежний світ людських почуттів	←	126
128	→ Тема 32. Національний характер у мистецтві	←	130
132	→ Тема 33. Українські мотиви у світовому мистецтві	←	134
136	→ Тема 34. Здрастуй, літо золоте! <i>Підсумковий урок за темою</i>	←	138
140	Музичний додаток		
152	Короткий словник-довідник з музичного мистецтва		
	Короткий словник-довідник з образотворчого мистецтва		154